

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

ЗУБЧЕНКО СВЯТОСЛАВ ВІТАЛІЙОВИЧ

УДК 811.14'02'367'38(043.5)

**СИНТАКТИКО-СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ АРГУМЕНТАЦІЇ
В «ІСТОРІЇ» ГЕРОДОТА**

10.02.14 — класичні мови. Окремі індоєвропейські мови

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Львів — 2023

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі класичної філології Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник:

кандидат філологічних наук, доцент
Глуценко Ліна Михайлівна,
Львівський національний університет
імені Івана Франка, доцент кафедри
класичної філології.

Офіційні опоненти:

доктор філологічних наук, доцент
Чекарева Євгенія Сергіївна,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, декан філологічного
факультету Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна,
професор кафедри історії
зарубіжної літератури
і класичної філології;

кандидат філологічних наук, доцент
Чакал Інеса Степанівна,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
доцент кафедри румунської та
класичної філології.

Захист відбудеться _____ 2023 р. о 15.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.051.15 в Львівському національному університеті імені Івана Франка за адресою: 79000, м. Львів, вул. Університетська 1, ауд. 405.

Із дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79005, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розіслано _____ 2023 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. В. Татаровська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Попри величезну кількість присвячених грецьким історикам досліджень грецька історична проза залишається вдячним матеріалом для найрізноманітніших історичних, літературознавчих, лінгвістичних та іншого характеру студій. Проте у сучасній науці немає узагальнювальної праці з мови та стилю Геродота, а тим більше ґрунтового дослідження його наративної стратегії, зокрема аргументативної. Залишається остаточно невизначеним і жанр твору письменника, який, на нашу думку, найдоцільніше назвати художньою історією, оскільки автор значною мірою художньо осмислює і презентує історичні події, які описує.

Переосмислення й переоцінка здобутку Геродота з початку ХІХ століття відновили інтерес до його життя та творчості. На особливу увагу заслуговує монографія С. Я. Лур'є «Геродот», збірка праць під редакцією Е. Барагванас і Метью де Беккера «Міф, правда і наратив у Геродота», збірка праць, присвячених новелам п'ятої книги, під редакцією Е. Ірвін та Е. Грінвуд «Читаючи Геродота», вступна стаття А. І. Білецького до його перекладу «Історії» українською мовою.

Певні вказівки на стиль Геродота зустрічаємо у працях Р. Гейлінга, Д. Ровлінсона, Ф. Якобі, А. І. Доватура, І. Матіясіча. Тему ідіостилу Геродота частково висвітлювали також В. Г. Борухович, Р. Біхлер та Р. Роллінгер.

Однією із рис стилю Геродота, який за призначенням та системою мовних елементів, ми кваліфікуємо як функційний, а за функційними різновидами літературної мови — як твір бінарного характеру, зокрема художньо-науковий, є аргументованість наведеного матеріалу. Проте аналізу аргументативної стратегії Геродота чи його персонажів присвячені лише спорадичні дослідження («Переосмислення Геродотової риторики» В. Залі, «Стратегії переконання в «Історії» Геродота та «Книзі Буття: Відтворення реальності в давніх розповідях про минуле» Е. Тайрелл). Водночас питанням аргументації загалом присвячено чимало праць закордонних вчених, серед яких Х. Перельман, Л. Ольбрехтс-Тітека, Д. Е. Блер та Р. Джонсон, О. Дюкро, Ж.-К. Анкскомбр, Е. П. Агапов, А. П. Алексеев, Л. Г. Васільєв, В. А. Гуторов, Т. П. Третьякова та Г. І. Рузавін. В Україні традиція дослідження аргументації не мала сталого підґрунтя, за винятком монографії А. Д. Белової «Лингвистические аспекты аргументации» (за 1997 рік) на матеріалі сучасної англійської мови та кількох подібних досліджень цієї вченої на основі аналізу реклами автомобільних виробників році, відеориторики й промов політиків.

Окремі дослідження аргументації представлені у працях Н. Є. Доронкіної (на основі англійськомовних науково-технічних статей), О. В. Бекетової на базі німецької мови (тексти публічного мовлення), І. Зарицької на базі української мови (аргументовані мовленнєві акти), О. М. Красненка на базі французької мови (науковий текст з міжнародних відносин), М. П. Янісіва та М. М. Іщук (на основі поеми «Мертві душі» М. Гоголя та оповідання «Матео Фальконе» П. Меріме) та О. Л. Чорнобая, який розглядає аргументацію з точки зору теорії й філософії права.

Актуальність дослідження зумовлена науково-практичною необхідністю подальшого розвитку інтердисциплінарних досліджень, зокрема потенціалів теорії аргументації та функціональної стилістики на матеріалі різних мов, у тому числі й старогрецької, проблематика яких в Україні спрямована на залучення до текстової

бази досліджень творів різних жанрів та функційних стилів, вдосконалення підходів, методології, категорійного апарату теорії аргументації, що регламентуватимуть подальші дослідження цього феномена.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження здійснено відповідно до плану науково-дослідницької роботи кафедри класичної філології Львівського національного університету імені Івана Франка. Тема дисертації є частиною комплексних наукових тем факультету іноземних мов Львівського національного університету імені Івана Франка: 1) «Лінгво-когнітивні та дискурсивні аспекти функціонування германських, романських та класичних мов» з номером державної реєстрації 0117U001394; 2) «Сучасні напрями формування структурно-семантичних і когнітивно-дискурсивних парадигм германських, романських і класичних мов» з номером державної реєстрації 0114U004243; 3) «Структурно-семантичні і когнітивно-дискурсивні парадигми германських, романських і класичних мов» з номером державної реєстрації 0111U008010.

Тему дисертаційної роботи уточнено на засіданні Вченої ради Львівського національного університету імені Івана Франка 1 березня 2023 р. (протокол № 44/3). У першій редакції затверджено 23 лютого 2011 р. (протокол № 25/2).

Беручи до уваги відсутність комплексного наукового дослідження аргументативної техніки Геродота та стилістичних засобів її увиразнення, зокрема синтактико-стилістичних як визначальних, у роботі поставлено мету — виявити специфіку аргументативної стратегії Геродота, сфокусувавши увагу передусім на прямій мові у формі монологів, діалогів і полілогів, і визначити вплив синтактико-стилістичних засобів на обґрунтованість та ефективність його аргументації.

Мета роботи зумовила вирішення низки конкретних завдань, суть та послідовність яких зумовлені логікою дослідження:

1. розглянути теоретичні положення, що є вихідними в роботі: теорію аргументації та її номенклатуру («аргументація», «аргументативна стратегія», «аргумент», «гарантія», «посилання», «тезис»), логіко-лінгвістичну структуру аргументації, типи аргументативних текстів у формі монологів, діалогів та полілогів та місце синтактико-стилістичних структур, які увиразнюють аргументацію, у системі класифікацій стилістичних засобів;
2. проаналізувати тексти монологів, діалогів і полілогів та визначити характерну для них організацію аргументації;
3. виявити синтактико-стилістичні засоби підсилення аргументації, встановити коефіцієнт їхньої концентрації та виокремити серед них синтактико-стилістичну домінанту;
4. визначити вплив синтактико-стилістичних засобів на результативність аргументації;
5. висвітлити особливості внутрішньої та зовнішньої структури простої, двочленної та багатокомпонентної антитези як синтактико-стилістичної домінанти аргументації Геродота;

Об'єкт дослідження — усі аргументи, тези, посилання та гарантії, виявлені в монологічних (117), діалогічних (71) і полілогічних частинах тексту (6) «Історії» Геродота та синтактико-стилістичні засоби, які формують його аргументативну базу;

предмет — співвідношення та міжрівневі зв'язки між компонентами аргументаційних схем досліджуваних промов, функціональна роль засобів синтаксичної стилістики у досягненні ефективності аргументації, особливості внутрішньої та зовнішньої структур антитези як синтактико-стилістичної домінанти в аналізованому творі.

Матеріалом дисертації слугують аргументативні тексти, зокрема монологи, діалоги та полілоги персонажів «Історії» Геродота (194), та зафіксовані в них синтактико-стилістичні засоби (понад 700), отримані методом суцільної вибірки з дев'яти книг «Історії» Геродота видання 1920 року за редакцією Альфреда Гудлі (17881 рядків) [176].

Методи дослідження. Методологічно робота ґрунтується на позиціях теорії аргументації та функційної стилістики, в основу якої покладено стилістичний аналіз. Для встановлення структури аргументаційних схем у текстах монологів, діалогів та полілогів та виявлення синтактико-стилістичних засобів аргументації в них застосовано *контекстуально-інтерпретаційний аналіз*; для опису мовних одиниць, які утворюють антитези, — *семантичний. Індуктивний та дескриптивно-аналітичний метод* використано для характеристики компонентів аргументації, синтактико-стилістичних засобів, які формують аргументативний текст, опису антитез з подальшим узагальненням отриманих результатів у вигляді побудови аргументаційних схем, визначення ефективності аргументації, встановлення комбінації стилістичних засобів та класифікації антитез. *Функційний* — для з'ясування впливу синтактико-стилістичних фігур на результативність аргументації, *зіставний* — для з'ясування подібностей та відмінностей аргументативної стратегії в монологах, діалогах і полілогах та ступеня результативності аргументації в них, *метод моделювання* — для побудови схем аргументації та антитез. *Кількісний аналіз* слугував для встановлення загальної кількості монологів, діалогів, полілогів, стилістичних засобів, коефіцієнту концентрації синтактико-стилістичних одиниць у різних типах аргументативних текстів. За допомогою *статистичного методу* вдалося визначити стилістичну домінанту аргументації, тенденції до використання різних засобів при аргументації, а також встановити тип антитез, що превалює.

На захист винесені наступні положення:

1. Аргументація — це особливий вид кодування мовленнєвої діяльності, з чіткою логіко-лінгвістичною структурою, в основі якого лежить логічне обґрунтування тезису належними компонентами та риторичними засобами, кількість та комбінація яких здатна впливати на її ефективність.

2. Монолог — основна форма аргументаційних звернень персонажів Геродота, в якій представлені всі рівні аргументації, з переважанням рівня аргументів. Персонажі вдаються як до однорівневих, так і до багаторівневих монологів, віддаючи перевагу дворівневим. Найпоширеніша синтактико-стилістична фігура монологу — антитеза, яку часто вжито у поєднанні з іншими засобами. Аргументація більшості монологів Геродота досягає поставленої мети.

3. Діалог — друга за поширеністю форма аргументаційного мовлення персонажів Геродота, для якої найбільш характерний такий компонент, як аргумент. Найрідше зустрічається гарантія, що зумовлено складністю побудови чотирирівневої

аргументації. Основним засобом підсилення аргументації в діалозі виступає антитеза. У діалогах не завжди перемогу здобуває мовець, який використовує найбільшу кількість засобів підсилення своєї аргументації.

4. Мовлення персонажів у формі полілогу представлене найменше, що зумовлено труднощами автора в оформленні, узгодженні такої бесіди зі збереженням композиційної цілісності та складністю сприйняття великого обсягу інформації мовцем, читачами/слухачами. Ключовою риторичною фігурою підсилення аргументації знову постає антитеза. Висока концентрація засобів аргументації у репліках полілогу майже завжди гарантує перемогу позиції мовця.

5. Антитеза — це домінантна синтактико-стилістична фігура аргументації Геродота. За зовнішньою структурою вона буває проста, дво-, три-, чотири-, п'яти- та шестичленна. В межах антитез простежується тенденція до вживання протиставних часток, артикля у дистрибутивній функції, єднальних сполучників тощо. За внутрішньою структурою антитези виражені переважно різнокореновими антонімами, проте нерідко трапляється й однокоренева, безморфемна та контекстуальна антонімія. Серед антитез функціонує окремий тип, для якого притаманна непропорційна кількість опозицій (1:2, 2:3 тощо). Таку антитезу кваліфікуємо як асиметричну.

6. Найефективніша стратегія аргументації базується на принципі золоті середини, коли аргументація дворівнева чи триврівнева, а вживання синтактико-стилістичних засобів — помірковане.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше для дослідження аргументації залучено текст твору історичного жанру, стиль якого запропоновано трактувати як науково-художній, а в межах аналізованого тексту вперше зроблено спробу визначити аргументаційну структуру промов персонажів «Історії» в межах різних форм мовлення (монологічного, діалогічного та полілогічного), виявлено стратегію розгортання аргументації, залежність її результативності від комбінації застосованих на різних рівнях синтактико-стилістичних фігур, встановлено коефіцієнт їхньої концентрації. Як синтактико-стилістичну домінанту визначено антитезу, аналіз якої призвів до виокремлення такого типу антитези як асиметрична.

Теоретична цінність роботи. Поглиблено окремі аспекти теорії аргументації в напрямку 1) висвітлення у тексті історичного жанру давньогрецької літератури особливостей аргументації в конкретних формах мовлення (монолог, діалог, полілог), встановлення притаманних їм аргументаційних схем; 2) введення в методологію дослідження фактору комбінації синтактико-стилістичних одиниць і коефіцієнта їхньої концентрації; 3) розробка критеріїв досягнення ефективності аргументації; 4) визначення типологічних ознак антитези як синтактико-стилістичної домінанти аргументативного тексту.

Практична цінність дисертації пов'язана з можливістю використання її результатів на заняттях з аналітичного читання та інтерпретації текстів давньогрецьких авторів, у лекційних курсах з античної літератури та риторики, для створення навчально-методичних посібників відповідної тематики, а також у науково-пошуковій роботі студентів і аспірантів.

Особистий внесок здобувача. Всі результати наукового дослідження отримані дисертантом особисто, всі статті написані одноосібно.

Апробація результатів роботи. Основні положення та результати дисертації висвітлено у доповідях та повідомленнях на всеукраїнських та міжнародних конференціях: V та VII Міжнародних конференціях «Пріоритети германського та романського мовознавства» (Луцьк-Світязь, 2011, 2013), Міжнародній конференції «Класична філологія у контексті сучасності» (Чернівці, 2011), VI Міжнародній науково-практичній конференції «Мови і світ: дослідження та викладання» (Кіровоград, 2012), Міжнародному колоквиуму мовознавчих наук «Євген Кошериу» (Чернівці, 2013), Науково-практичній конференції «Present and Future of Philology in the era of globalization» (Будапешт, 2015), Міжнародному колоквиуму мовознавчих наук «Євген Кошериу»: Зміна лінгвістики і зміни в лінгвістиці (Чернівці, 2019).

Окрім цього твердження дослідження та його результати обговорювали на звітних науково-практичних конференціях викладацько-професорського складу ЛНУ ім. Івана Франка (2010-2022).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 16 одноосібних наукових праць, з яких 9 статей у фахових виданнях України, 2 статті у міжнародних наукових збірниках, 5 тез доповідей наукових конференцій.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації — 217 сторінок, основний текст представлений на 194 сторінках. Список використаних джерел налічує 225 позицій.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано вибір теми дисертації, ступінь її вивчення, визначено мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження, актуальність, охарактеризовано джерельну базу, описано методи дослідження, сформульовано основні положення, винесені на захист, розкрито наукову новизну дисертації, її теоретичну та практичну цінність, подано перелік конференцій та праць апробаційного характеру, окреслено обсяг та структуру дисертації.

У першому розділі «**Аргументація та фактори її формування: теоретико-методологічні засади**» здійснено огляд теоретичних праць, які слугували основою дослідження. Зокрема в *підрозділі 1.1.* розглянуто етапи розвитку теорії аргументації, від Аристотеля і до аргументації XXI століття. Здійснено критичний аналіз визначення поняття «аргументації» різними вченими й запропоновано власне визначення, яке стало опорним у дослідженні: аргументація — це особливий вид кодування мовленнєвої діяльності, з чіткою логіко-лінгвістичною структурою, в основі якого лежить логічне обґрунтування тезису належними компонентами та риторичними засобами, кількість та комбінація яких здатна впливати на її ефективність.

Для аргументації властивий певний механізм і мета, що полягає у доведенні своєї точки зору та в переконанні в цьому аудиторії й може мати передбачений або непередбачений характер, а отже супроводжується певним ризиком фіаско, що дозволяє говорити про її результативність. Науковці виділяють також сторони

аргументації, якими виступають адресант, який безпосередньо пов'язаний з метою аргументації й завдання якого — майстерно переконувати, та адресат, завданням якого є у той чи іншим спосіб реагувати. В «Історії» Геродота виокремлено два адресанти (Геродот та окремі його персонажі) та два адресати (аудиторія Геродота, тобто читачі/слухачі «Історії» та співрозмовники окремих його персонажів).

У *підрозділі 1.2.* здійснено аналіз логіко-лінгвістичної структури аргументації, ідеальний варіант якої передбачає наявність тезису (Т), аргументу (А), посилення (П) та гарантії (Г). Її ключовими елементами виступають тезис і аргумент, а також зв'язки між ними, відповідно до яких виділяють певні рівні аргументації. Найпоширеніший спосіб фіксації аргументації — це створення аргументаційних карт, на яких логічну структуру аргументації зображують в аргументаційних схемах. Тобто аргументація — це процес, що відбувається за чітким порядком, який, відповідно до ситуації, може бути різним і, хоч і підлягає опису, проте проблема чіткої схематичної послідовності процесу залишається справою майбутнього.

У *підрозділі 1.3.* розглянуто диференційні ознаки монологів, діалогів та полілогів, які стали підґрунтям для аналізу цих форм мовлення як аргументативних в «Історії» Геродота.

До основних ідентифікаційних маркерів монологу належать наявність лише одного мовця, апелятивність, можливість підготувати та керувати висловлюваннями. Додатковими, але не обов'язковими маркерами слугують наявність реакції на монолог і його менша тривалість у часі, якщо порівнювати з іншими типами мовлення.

Критеріями виокремлення діалогу вважають насамперед наявність двох комунікантів (адресат — адресант), комунікативні ролі яких змінюються (інверсія), а також обмін між ними висловлюваннями (репліками), який відбувається з певною черговістю і завжди веде до того чи іншого результату. Діалог можна спрогнозувати й спланувати лише в загальних рисах, позаяк розгортання його напряду залежить від самої ситуації спілкування.

Серед диференційних ознак полілогу називають наявність більше, ніж двох мовців (у проаналізованих полілогах їх мінімум троє, максимум — четверо), зміну їхніх комунікативних ролей, часту непідготовленість висловлювань, відносність чергування реплік, можливість їхнього відтермінування, а також політематичність.

У *підрозділі 1.4.* розглянуто синтактико-стилістичні засоби аргументації в системі класифікації риторичних фігур з наголосом на їхній синтаксичній складовій. Серед них виокремлено для аналізу в роботі такі: анафора, антитеза, асиндетон, варіативний повтор, еліпсис, епанатура, епіфора, оміоптот, полісиндетон, риторичне запитання, синтаксичний паралелізм, хіазм, *figura etymologica*.

Підрозділ 1.5. присвячено методологічним засадам аналізу синтактико-стилістичних засобів аргументації Геродота, відповідним науковій парадигмі теорії аргументації та функційної стилістики та різним етапам дослідження.

У другому розділі «**Монолог, діалог, полілог як аргументативні тексти у Геродота**» здійснено аналіз організації аргументації та синтактико-стилістичних засобів її підсилення в різних формах мовлення.

Дослідження засвідчило, що аргументативна структура монологів представлена всіма можливими варіантами — від однорівневої (монолог у формі тезису) до чотирирівневої (у монологі наявні тезис, аргумент, посилення та гарантія у різній кількості). Як успішна (41), так і неуспішна аргументації (9) актуалізуються головним чином у двох рівнях: тезисів (164) й аргументів (198). Тенденція до доповнення тезисів переважною кількістю аргументів робить їх найпродуктивнішим елементом аргументації. Водночас простежується функціонування значної кількості трирівневих промов, як серед успішних (27), так і неуспішних (4), інструментом успіху яких стало активне залучення посилень (69). Трирівневому способу доведення майже не поступається кількість ефективних однорівневих монологів (26). Чотирирівневих аргументаційних схем, тобто з гарантіями (6), виявлено лише чотири, більшість яких (3) — успішні. Успішність аргументації, обумовлена її структурою, коливається в межах від 75% до 87%. На основі отриманих даних оптимальним для досягнення ефективності аргументації в монологі є дворівневий конструкт, менш дієвими — три- або однорівневі конструкти.

Іншим впливовим фактором посилення доказовості у монологі слугують кількість та добір синтактико-стилістичних засобів (187). Встановлено, що залучення синтактико-стилістичних структур удвічі підвищує успішність аргументації.

Всі мовці, більшою чи меншою мірою намагаються підсилити свої слова різноманітними синтактико-стилістичними засобами (203). Стилістичною домінантою в монологі стала антитеза (83), представлена всіма її видами як за зовнішньою, так і за внутрішньою структурою. Випадки її відсутності у промові є швидше спорадичними. Крім того, відзначена тенденція до поєднання антитези з іншими засобами, особливо з еліпсисом. Так у монологі Фемістокла, який переконує Еврібіада не відступати, простежуємо таку гарантію до посилення: *τὸ γὰρ ἐν στείνῳ ναυμαχέειν πρὸς ἡμέων ἐστὶ, ἐν εὐρυχωρίῃ δὲ πρὸς ἐκείνων* (VIII,60) — *бо у вузькому місці битися є вигідно для нас, а в широкому — для тих*. Наведена антитеза — двочленна з усіма протиставленнями у формі різнокоренових антонімів *ἐν στείνῳ* ≠ *ἐν εὐρυχωρίῃ* (у вузькому місці ≠ у широкому місці) та *πρὸς ἡμέων* ≠ *πρὸς ἐκείνων* (для нас ≠ для тих). Елімінації зазнає інфінітив *ναυμαχέειν* і дієслово-зв'язка *ἐστὶ*, які легко відновити на основі синтаксичного паралелізму, за яким побудовано речення. Щодо інших синтактико-стилістичних засобів друге місце (по 23 приклади) займають еліпсис (насамперед дієслова-зв'язки *εἶμι*), варіативний повтор (наприклад п'ятичленний варіативний повтор з кореневою морфемою *μάχ-* зі значенням *битва, битися*: *μάχεσθαι... ἐμαχέσάμεθα... μάχεσθαι... μαχέσθων... διαμαχεσώμεθα* (IX, 48)) та риторичне запитання (*οἷα ποιεῖμεν, ἄνδρες Σκύθαι*; (IV,3) — *Що ми робимо, мужі-скіфи?*). Серед решти засобів варто назвати анафору, синтаксичний паралелізм і хіазм.

Серед проаналізованих монологів найбільша кількість синтактико-стилістичних засобів виявлена у монологі Артемисії (17 засобів, коефіцієнт концентрації — 0,89) та в першому монологі Фемістокла (17 засобів, коефіцієнт концентрації — 0,89), найменша — у другому монологі Мардонія (2 засоби, коефіцієнт концентрації — 0,16). Середньостатистичний коефіцієнт концентрації цих засобів у монологі — 0,4. Наголошуючи, що аргументація більшості монологів виявилася успішною,

констатуємо як найвищий коефіцієнт концентрації серед успішних — 2, а найнижчий — 0. Тобто успіх чекав навіть на тих мовців, які взагалі не використовували додаткових засобів підсилення аргументації. Подібне спостерігаємо й у тих монологів, де аргументація закінчилася невдачею (19 монологів). Навіть високий коефіцієнт концентрації (2), як у монолозі Арістагора (V, 33) не гарантував успіху.

Диференційна ознака діалогу (кількість його учасників) внесла свої корективи до їхнього аналізу, зокрема врахування того факту, що діалог для одного з учасників успішний, а для іншого — неуспішний. Тому для об'єктивної оцінки засобів досягнення ефективності аргументації проведено розмежування реплік переможної сторони (100) і переможеної (94). Незначна кількісна перевага переможних реплік свідчить про наполегливість і впевненість успішного аргументатора, на влучну репліку якого в переможеного часто не залишається, що відповісти.

З-поміж діалогів найпродуктивнішими виявилися діалоги з двома репліками (44), значно менше діалогів з трьома (13) та чотирма (8). Окрім того двічі зафіксовано діалоги з сімома репліками та по одному разу з п'ятьма, шістьма та десятьма. Перевагу діалогів з двома репліками та наявність діалогів з непарною кількістю реплік (тобто репліка одної зі сторін залишилася без відповіді) пояснюємо щільністю чергування подій у «Історії», що спонукало до висвітлення тільки найважливішого, та заміною прямої мови учасника діалогу текстом автора.

Репліки переможця й переможеного відрізняються ще й структурою аргументації. Було виявлено, що на 71 аргументаційний діалог припадає 689 компонентів аргументації. Перше місце серед них посідають аргументи (334); за ними йдуть тези (235). Кількісна перевага аргументів над тезисами цілком логічна, адже необґрунтований тезис малоефективний. Водночас констатовано часте вживання декількох тезисів у діалозі, що зумовлене, перш за все його політематичністю та потребою аргументувати репліки різного змісту. Найменше зафіксовано гарантій (16), що зумовлено складністю побудови чотирирівневих діалогів. Натомість серед аргументів посиленнями (104) підсилений лише кожний третій.

Серед реплік переможця превалує дворівнева аргументація (45), їй суттєво поступається одно- та триврівнева (24 і 23 приклади відповідно). Застосування чотирирівневої аргументації, тобто із підсиленням тезисів аргументами, посиленнями й гарантіями є обмеженим (8). Натомість аргументація в репліках переможеної сторони насамперед розгортається в одному рівні (36 прикладів). Однорівневій аргументації дещо поступається дворівнева (31) і триврівнева (23), чотирирівнева представлена лише спорадично (4). Отримані дані дозволяють стверджувати, що успіх у діалозі забезпечує використання дворівневої аргументації (тезиси доповнені аргументами), водночас наведення просто тезису без додаткових елементів підсилення загрожує невдачею.

Щодо синтактико-стилістичних засобів, то загальна статистика (355) свідчить на користь антитези (142), випадки вживання якої вдвічі перевищують вживання варіативного повтору (71). Менш поширені риторичні запитання (25), еліпсис (24), перелічення (22) та полісиндетон (20), найменше зафіксовано епіфор (3). Так у репліці Солон в діалозі з Крезом про щастя (див. Рис. 1) єднальною ланкою четвертого та

п'ятого аргументів слугує поліфункціональна антитеза: τοῦτο δὲ τοῦ βίου εὖ ἦκοντι, ὡς τὰ παρ' ἡμῖν, τελευτῇ τοῦ βίου λαμπροτάτῃ ἐπεγένετο (I, 30) — *оскільки у житті був щасливим, то, на нашу думку, і кінець життя його був найславетнішим*. Ця антитеза проста за зовнішньою структурою (містить лише одну пару протиставлень) і безморфемна за внутрішньою, адже протиставлено іменник *τοῦ βίου* (*життя*) до словосполучення *τελευτῇ τοῦ βίου* (*кінець життя, тобто смерть*). Наведена антитеза виконує дві функції: синтаксичну та змістову. Синтаксична функція полягає в тому, що вона сприяє поєднанню передостаннього й останнього аргументів. Крім того, фраза закінчується дієсловом *ἐπεγένετο*, а речення, яким починаються посилання до п'ятого аргументу, вводить дієприкметник *γενομένης*, що одночасно творить частковий анадиплосис, а разом із формою *ἐκγεγόμενα* — варіативний повтор, сприяючи тіснішому поєднанню структурних елементів аргументації. З огляду на змістову функцію, антитеза виділяє дві основні ознаки щасливої людини за Солоном: щасливе життя і щасливе його завершення.

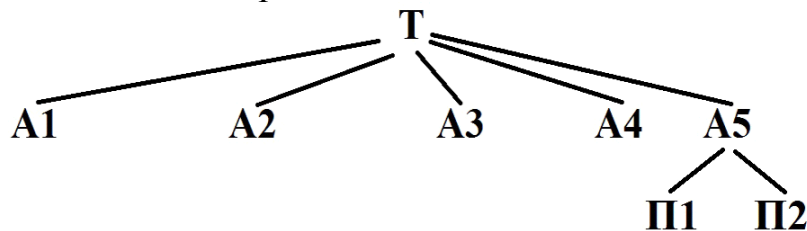

Рис. 1 Перша промова Солона

Середньостатистичний коефіцієнт концентрації мовних засобів у діалогах такий же, як і в монологіях — 0,4. Попри те, що наявність засобів у діалогах є визначальною, їхня відсутність або незначна кількість не завжди впливає на успішний результат аргументації, як у діалозі між тегейцями (коефіцієнт 0,5) й афінянами (коефіцієнт 0,1) (IX, 26,27), який завершується перемогою позиції афінян. Фіксуємо й випадки ефективної аргументації, не пов'язаної з кількістю елементів аргументації чи способів її підсилення, як у діалозі Камбіса й Прекаспа (III, 34,35), де Камбіс досягає бажаного результату, вбивши сина свого опонента.

Типовий полілог у Геродота містить шість реплік (3), полілоги на три, чотири й дев'ять реплік зустрічаються тільки один раз, що цілком логічно з огляду на складність його структури.

Кількісне співвідношення вживання аргументів і тезисів мало чим відрізняється від монологу та діалогу, адже найбільше вжито аргументів (106), яким майже вдвічі поступаються тезиси (54). Проте слід відзначити той факт, що кількість тезисів менша за кількість посилань (71), водночас кожен другий тезис підсилює ще й гарантія (23), тобто структура аргументації полілогу складніша за інші форми мовлення. Це простежується як у репліках переможців, так і в переможеної сторони, переважає трирівнева (8) і чотирирівнева аргументація (5 і 4 відповідно). На рівні тезисів та аргументів розгортаються чотири репліки, які не принесли успіху, тобто констатуємо не лише складність побудови полілогу з огляду на велику кількість учасників, несистематичне чергування реплік і довшу тривалість самої дискусії, але й через багаторівневу аргументацію. Такі кількісні дані свідчать про добру аргументованість

думок у полілозі та багаторівневу структуру аргументації з тенденцією до зменшення кількості елементів аргументації у міру розгортання від аргументів до посилань.

Функціонування складної аргументації неможливе без використання синтактико-стилістичних засобів, які певною мірою поєднують усі аргументативні елементи. В проаналізованих полілогах їх 174, серед яких перше місце займає антитеза (40), за нею йдуть варіативний повтор (39), еліпсис (25), синтаксичний паралелізм (14) і риторичне запитання (12). Натомість лише зрідка простежуємо полісиндетон (9), перелічення (9), оміоптот (7), хіазм (5), асиндетон і епанафору (1).

Яскравим прикладом поєднання різних синтактико-стилістичних засобів слугують слова Отана про непослідовність дій монарха: ἦν τε γὰρ αὐτὸν μετρίως θωμάζης, ἄχθεται ὅτι οὐ κάρτα θεραπέυεται, ἦν τε θεραπέυῃ τις κάρτα, ἄχθεται ἅτε θωπί (III, 80) — *якщо ти будеш ним помірно захоплюватись, то він гнівається, що не дуже його шануєш, якщо ж хтось буде дуже шанувати [його], то гнівається як на підлабузника*. Наведений уривок — проста за зовнішньою структурою антитеза, побудована на одній антонімічній парі: *οὐ κάρτα* — *κάρτα* (*не дуже* — *дуже*). За внутрішньою структурою вона однокоренева, позаяк в її основі ідентична лексема, але з запереченням. Сама ж фігура є складовою синтаксичного паралелізму, що характерний не тільки однаковою побудовою речення, але й анафорою виразу *ἦν τε* та дієслова *ἄχθεται*, а також еліпсисом особового займенника *αὐτὸν*. Антитеза надає словам Отана більшої експресивності й виразніше підкреслює недоліки монарха. Водночас таке протиставлення значно легше сприйняти на слух, адже Отан звертається одночасно до шести співрозмовників.

Середньостатистичний коефіцієнт концентрації синтактико-стилістичних засобів у полілогах — 0,5. Найвищий коефіцієнт (1,3) зафіксовано в репліці Мегабіза (III, 81) та в словах божества (VII, 17), водночас кілька реплік позбавлені будь-яких засобів підсилення. Визначення коефіцієнта дозволило дійти висновку, що висока концентрація синтактико-стилістичних засобів на пряму корелює з ефективністю аргументації: у чотирьох полілогах переможною стала аргументація мовців із найвищим коефіцієнтом концентрації; ще в одному полілозі (VIII, 140-144) перемагає думка з таким самим коефіцієнтом, як і в опонентів. Водночас виявлено один полілог, де найбільшу ефективність мала аргументація з меншим коефіцієнтом мовних засобів. Ідеться про перемогу Дарія (коэф. 0,9) в полілозі з Отаном (коэф. 1,1) і Мегабізом (коэф. 1,3) про найкращий політичний устрій (III, 80-83).

Аналіз аргументації в монолозі, діалозі та полілозі показав, що найпоширенішим елементом аргументації всіх трьох форм мовлення виявився аргумент. Такий результат певною мірою закономірний, адже значна кількість тезисів призвела б до розпорошення предмета дискусії, натомість посилення та гарантії кількісно поступаються у вживанні через потребу складної побудови промов для їхньої інтеграції. Порядок вживання елементів переконування теж різний, проте більшість аргументаторів схильні до того, щоб розміщувати найсильніші елементи ближче до завершення промови (як у монолозі Мнесіфіла, який закликає Фемістокла не відходити від Саламіна, застосувавши основний тезис наприкінці: A1 + П1 + Г1 + A2 + Т). Хоча це правило не претендує на універсальність. Другою тенденцією, виявленою в ході дослідження стало те, що всі аргументаційні промови різною мірою

підсилені синтактико-стилістичними засобами. Зафіксовано різний їхній ужиток на початку, всередині чи наприкінці аргументаційної промови, що зумовлене метою аргументації. Вдале розміщення елементів аргументації у промові, достатня кількість засобів на їх підсилення стали гарантією ефективності.

Переважне вживання антитези (269) у монологічній, діалогічній і полілогічній аргументації персонажів у Геродота дало підставу вважати її синтактико-стилістичною домінантою аргументації. Для порівняння, варіативний повтор, який посів друге місце за кількістю вживання, трапляється всього 133 рази. Стилістичний аналіз аргументативної оповіді самого автора «Історії» також чітко засвідчив, що і в нього серед усього різноманіття синтактико-стилістичних засобів превалує антитеза.

Її детальнішому аналізу присвячений третій розділ «**Антитеза як стилістична домінанта аргументації у тексті «Історії» Геродота**», в якому розглянуті прості, двочленні, полікомпонентні та асиметричні антитези як за зовнішньою, так і за внутрішньою структурою.

Проведене дослідження антитез (386 прикладів) засвідчило, що Геродот вживав прості (249) та складні (138) антитези: дво- (100), три- (20), чотири- (2), п'яти- та шестичленні (по 1 прикладу). В наведеному далі прикладі зафіксована лише одна опозиція: ὃς δ' ἂν ἴβιν ἢ ἱρηκα ἀλοκτείνῃ, ἦν τε ἐκὼν ἦν τε ἀέκων, τεθνάναί ἀνάγκη (II, 65) — *той, хто вб'є ібіса чи яструба, чи то навмисно, чи то ненавмисно, повинен вмерти*. У цій антитезі антонімом до прислівника ἐκὼν виступає його дериват ἀέκων із заперечним префіксом α- (α-privativum). Для порівняння наступна антитеза складна, а саме — тричленна: τὴν δὲ φωνὴν τὴν μὲν τῶν γυναικῶν οἱ ἄνδρες οὐκ ἐδυνέατο μαθεῖν, τὴν δὲ τῶν ἀνδρῶν αἱ γυναῖκες συνέλαβον (IV, 114) — *мову жінок чоловіки не могли вивчити, а мову чоловіків жінки засвоїли*. У цьому прикладі двічі протиставлені іменники οἱ ἄνδρες ≠ αἱ γυναῖκες «чоловіки ≠ жінки», утворюючи хіазм, та дієслівне словосполучення οὐκ ἐδυνέατο μαθεῖν (не могли вивчити) до дієслова συνέλαβον (засвоїли).

Окрім цього виявлено 14 антитез, які ми відносимо до складних і кваліфікуємо як асиметричні через різну кількість опозиції та їхнє асиметричне розміщення. За зовнішньою структурою в асиметричних антитезах зазвичай відбувається протиставлення одного елемента двом. Наприклад: ὑμεῖς ἐπίστασθε τοὺς Μήδους καὶ τὴν μάχην αὐτῶν ἐν Μαραθῶνι μαχεσάμενοι, ἡμεῖς δὲ ἄπειροί τε εἰμὲν καὶ ἀδαεῖς τούτων τῶν ἀνδρῶν (IX, 46) — *бо ви знаєте мідійців і у битві біля Марафону з ними воювали, ми ж є недосвідченими та незнаючими цих мужів*. У цій антитезі перша пара опозицій — займенники ὑμεῖς ≠ ἡμεῖς (ви ≠ ми), які співвіднесені одне до одного як 1:1 і за внутрішньою структурою є різнокореневими антонімами. Втім інша пара протиставлень робить цю фігуру асиметричною, адже одному дієслову ἐπίστασθε (знаєте) протиставлено одразу два прикметники ἄπειροί (недосвідчені) та ἀδαεῖς (незнаючі) у поєднанні з дієсловом-зв'язкою εἰμὲν (ми є), яке еліміноване при другому прикметнику. Варто також відзначити, що у згаданій опозиції протиставлено два присудки — простий дієслівний і складений. Такий тип опозиції за внутрішньою структурою — безморфемний. Окрім того, кожен складений присудок виступає самостійним протиставленням до дієслівного (ἐπίσταμαι), будучи водночас синонімом одне до одного. Наведена антитеза належить до аргументативного уривка, в якому

спартанці через страх не хочуть битися з мідійцями, натомість наполягають на тому, щоб у битву вступили афіняни. Таке вживання візуально і на слух збільшує кількість аргументів спартанців. Як допоміжний засіб ужито протиставну частку *δέ*.

Більша частина простих антитез містить допоміжні засоби підсилення контрасту. Опозиційні пари в основному виражені різнокореновими антонімами, що належать в більшості випадків до змінних частин мови, насамперед — іменників.

Наративну манеру нанизування інформації в антитезах підсилює вживання додаткових компонентів. Найпоширенішими (197) є антитези всіх типів, утворені за допомогою протиставних часток *μὲν...δὲ* (або тільки *δὲ*) в різних комбінаціях: *ἀντίπυλοι ἀλλήλησι, ἕξ μὲν πρὸς βορέω ἕξ δὲ πρὸς νότον τετραμμένοι* (II, 148) — *брами розвернені шість на північ, а шість на південь*. У цьому випадку частка *δέ* підсилює антонімію іменників на позначення різних сторін світу: *ὁ βορέας (північ) ≠ ὁ νότος (південь)*. Антитезам цього типу значно поступаються щодо кількості антитези, утворені за допомогою сполучників «*ἀλλὰ*» та «*οὔτε*» (по 19 прикладів): *ἱρᾶται δὲ οὐκ εἷς ἐκάστου τῶν θεῶν ἀλλὰ πολλοί* (II, 37) — *жерцем кожного з богів є не один, але багато*. Сполучник *ἀλλὰ* підсилює антитезу *εἷς (один) ≠ πολλοί (багато)*, основою протиставлення якої є сема *кількість*. Антитези, до складу яких входять сполучники й частки, кількісно перевищують антитези, побудовані без них (151).

Встановлено, що найчастіше до складу антитези входять іменники (139): *Κροῖσε, τίς σε ἀνθρώπων ἀνέγνωσε ἐπὶ γῆν τὴν ἐμὴν στρατεύσάμενον πολέμιον ἀντὶ φίλου ἐμοὶ καταστῆναι* (I, 87) — *Крезе, хто з людей порадив, щоб ти, пішовши походом проти моєї землі, став мені ворогом, замість друга?* (протиставлені іменники *ὁ πολέμιος ≠ ὁ φίλος* — *ворог ≠ друг*) Іменникам значно поступаються дієслова (82), серед яких є такі, що не є антонімами, однак протиставлені за приналежністю до різних лексико-семантичних полів або до різних лексико-семантичних груп одного поля: *τῶν δὲ Βαβυλωνίων οἱ μὲν εἶδον τὸ ποιηθέν, οὔτοι μὲν ἔφευγον ἐς τοῦ Διὸς τοῦ Βήλου τὸ ἱρόν· οἱ δὲ οὐκ εἶδον, ἔμενον ἐν τῇ ἐωυτοῦ τάξει ἕκαστος...* (III, 158) — *ті з вавилонян, які побачили зроблене, ці втекли в храм Зевса-Бела, а ті, які не побачили, залишилися кожен на своєму місці* (протиставлені дієслова: *ὁράω ≠ οὐκ ὁράω* — *побачити ≠ не побачити* та *φεύγω ≠ μένω* — *втікати ≠ залишатися*). Дієслово *втікати* належить до ЛСП «дія» та ЛСГ «переміщення», а дієслово *залишатися* — до ЛСП «стан» та ЛСГ «перебування в певному просторі». Трапляються випадки протиставлення дієслова в різних граматичних формах. Третю сходинку за кількістю займають прикметники-антоніми (62), серед яких превалюють різнокореневі в однаковому ступені порівняння: *καὶ κως τοῦ θείου ἢ προνοίη ... ὅσα μὲν ψυχὴν τε δειλὰ καὶ ἐδώδιμα, ταῦτα μὲν πάντα πολύγωνα πεποίηκε ... ὅσα δὲ σχέτλια καὶ ἀνηρά, ὀλιγόγωνα* (III, 108) — *так і божжа турбота ... те, що є боягузливим душею та їстівним, все це зробила дуже родючим, ... а хиже і неприємне — малородючим* (протиставлені пари прикметників: різнокоренових *ἐδώδιμος ≠ σχέτλιος* — *їстівний ≠ хижий* та однокоренових *πολύγυγος ≠ ὀλιγόγυγος* — *дуже родючий ≠ малородючий*). Зрідка трапляються антитези з прислівниками (46), найрідше — з займенниками (38). Поодинокими є антитези, представлені антонімічними парами прийменників (19).

За внутрішньою структурою антитези характерні різними типами утворення: контекстуальними (*ὑποδείκνυμι ὄλβον ≠ ἀνατρέπω* (I, 32) — *показувати на мить*

щастя \neq нищити, тобто робити нещасним), безморфемними ($\phi\epsilon\upsilon\omega \neq \pi\rho\acute{o}\tau\omicron\upsilon\varsigma \ \acute{\alpha}\nu\delta\rho\alpha\varsigma \ \tau\grave{\alpha} \ \rho\omicron\lambda\acute{\epsilon}\mu\alpha \ \epsilon\acute{\iota}\nu\alpha\iota$ (IX, 58) — *тікати \neq бути першими мужами на полі бою, тобто залишатися і воювати*)), однокореневими антонімами, які набувають протиставного значення за допомогою афіксації чи додаванням заперечних часток ($\omicron\acute{\iota}\kappa\acute{o}\tau\alpha$ (VIII,60) $\neq \mu\grave{\eta} \omicron\acute{\iota}\kappa\acute{o}\tau\alpha$ — *розумно \neq нерозумно*) та різнокореневими ($\tau\acute{\epsilon}\theta\nu\eta\kappa\alpha\varsigma \neq \pi\epsilon\rho\acute{\iota}\epsilon\iota\varsigma$ (I, 124) — *загинув \neq живеш*), пріоритетними серед опозицій.

«Батько історії» використовує антитезу, щоб віддзеркалити та увиразнити відмінності у культурі, релігії, звичаях, побуті та мові греків й інших народів, що дає підстави стверджувати, що ця фігура є іманентною домінантою аргументації Геродота.

ВИСНОВКИ

Кожен текст більшою чи меншою мірою покликаний переконувати свого адресата. Процес переконування, методи та засоби досягнення ефективності у переконанні є, власне, аргументацією.

Аргументація у Геродота має бінарний характер, адже поділяється на власне Геродотову, де сторонами виступають Геродот як адресант і його читачі/слухачі — адресати, а також на аргументацію персонажів «Історії», де адресантами й адресатами є різні дійові особи його твору. Відповідно різна й мета аргументації. У першому випадку — переконати всіх у правдивості «Історії», у другому ж мета щораз виявляється іншою (переконати у необхідності не\розпочинати війну, довести правильність власних цінностей чи слушність думки). Багатогранний характер аргументації у Геродота призводить і до потреби аналізу її ефективності. Водночас визначено залежність аргументації від стилю та жанру твору Геродота.

У тексті «Історії», який ми визнаємо як аргументативний, значне місце посідають промови його персонажів у формі монологів, діалогів та полілогів з притаманними їм диференційними ознаками (кількість комунікантів, апелятивність, можливість підготувати та керувати висловлюваннями, наявність реакції на репліку, їхнє чергування, зміна комунікативних ролей, розгортання промови у часі). Велика кількість промов, а також різні техніки переконання в них зумовили розгляд аргументації за формами мовлення, зокрема в монологах (117), діалогах (71) і полілогах (6), серед яких монолог значно перевищує діалог і полілог разом узяті.

Аналіз монологів «Історії» Геродота показав, що надмірна кількість синтактико-стилістичних засобів не сприяє переконливості тексту. На найбільший успіх у монолозі претендує аргументація, яка розгортається у межах двох рівнів, підсилена одним-двома синтактико-стилістичними засобами, серед яких обов'язковий компонент — антитеза, а додаткові — еліпсис чи варіативний повтор.

Така диференційна ознака діалогу, як наявність двох сторін, зумовила потребу поокремого аналізу кожної репліки. Статистичні розрахунки дозволили вивести формулу репліки, яка гарантує вищі шанси на успіх: це репліка з дворівневою аргументацією, посиленою антитезою в поєднанні з одним-двома іншими синтактико-стилістичними засобами. В той самий час висунення не підсиленого хоча б аргументами тезису, в межах якого функціонує тільки сама антитеза, не віщує високої ефективності аргументації.

Як успішну репліку в полілозі можна змоделювати таку, для якої характерна складна структура аргументації із залученням елементів трьох рівнів (тезис, аргумент, посилання), обов'язкове підсилення антитезою в поєднанні з однією або одразу чотирма фігурами, серед яких варіативний повтор, еліпсис, синтаксичний паралелізм і риторичне запитання. Водночас застосування реплік без додаткових засобів, або тільки з антитезою, або з комбінацією антитези й анафори здебільшого призводить до негативного результату аргументації.

Загалом аналіз аргументації у монологіях, діалогах і полілогах показав, що найуживанішим її компонентом став аргумент, суттєво перевершивши щодо кількості обов'язковий елемент аргументації — тезис; структура аргументації зазвичай дво- та трирівнева, що дозволяє говорити про високу аргументованість текстів; порядок доведення — різний, що зумовлене як обраною стратегією переконання (переважно у монологіях), так і потребою реагувати на репліки інших (у діалогах і полілогах); вживання синтактико-стилістичних засобів у аргументації позитивно впливає на її ефективність, хоча й не гарантує її.

Наскрізною ниткою аргументації виступає грецький філософський принцип, сформований ще одним із семи мудреців Клеобулом у VII столітті до нашої ери: *παν μέτρον ἀρίστον* — всяка міра найкраща. Аргументація одного рівня дає мало шансів на успіх, якщо порівнювати з дворівневою (у монологіях і діалогах) та трирівневою (у полілозі). Так само малоефективна чотирирівнева аргументація. Цей же принцип золотієї середини властивий і застосуванню синтактико-стилістичних засобів. Їхня відсутність не віщує успіху, так само як і надмірна кількість (найефективніше поєднання антитези з однією фігурою).

	Успішні		Неуспішні	
монолог	84%		16%	
діалог	52%		48%	
полілог	44%		66%	
	Рівневість		Рівневість	
монолог	однорівневі 27%		однорівневі 26%	
	дворівневі 42%		дворівневі 47%	
	трирівневі 28%		трирівневі 21%	
	чотирирівневі 3%		чотирирівневі 6%	
діалог	однорівневі 24%		однорівневі 38%	
	дворівневі 45%		дворівневі 33%	
	трирівневі 23%		трирівневі 25%	
	чотирирівневі 8%		чотирирівневі 4%	
полілог	однорівневі 7%		однорівневі 0%	
	дворівневі 7%		дворівневі 21%	
	трирівневі 53%		трирівневі 42%	
	чотирирівневі 33%		чотирирівневі 37%	
	Підсилені		Непідсилені	
монолог	65 %		35 %	
діалог	66 %		34 %	
полілог	93%		7 %	
	Підсилені		Непідсилені	
монолог	65 %		35 %	
діалог	66 %		34 %	
полілог	93%		7 %	

	З ант.		Без ант.		З ант.		Без ант.	
монолог	73 %		27 %		62 %		38 %	
діалог	76 %		24 %		69 %		31 %	
полілог	79 %		21 %		79 %		21 %	
	Лише ант.		Ант. +		Лише ант.		Ант. +	
монолог	32 %		68 %		50 %		50 %	
діалог	38 %		62 %		52 %		48 %	
полілог	0%		100%		36 %		64 %	
Антитеза +								
	+1	+2	+3	+4	+5	+6	+7	+8
м	56	25	16	-	3	-	-	-
д	35	32	13	10	3	3	-	3
п	37	9	9	27	-	9	9	-
Антитеза +								
	+1	+2	+3	+4	+5	+6	+7	+8
м	75	-	-	-	-	-	25	-
д	63	16	5	5	5	5	-	-
п	14	14	-	29	-	14	29	-

Рис. 2 Зведена статистична таблиця структурних елементів успішної та неуспішної аргументації та вживання в ній синтактико-стилістичних засобів

Домінантною синтактико-стилістичною фігурою монологічної, діалогічної та полілогічної аргументації виявилась антитеза (269 випадків вживання в монологах, діалогах і полілогах). Це закономірний результат, адже в основу кожної аргументації покладене заперечення думки опонента, протиставлення однієї тези іншим. За антитезою слідує варіативний повтор (133), еліпсис (70) і риторичне запитання (60). Варіативний повтор, подібно до антитези, виконує зв'язну функцію, адже повтор однієї й тієї ж лексеми або кореневої морфемі впродовж усієї промови зміцнює її цілісність. Еліпсис відвертає увагу від неважливої інформації, шляхом її елімінації. Риторичні запитання ж виконують експресивну, сугестивну та когнітивну функції. Інші засоби вжито менш як 50 разів.

Домінування антитези над іншими синтактико-стилістичними засобами в аргументації Геродота викликало необхідність її детального аналізу. В досліджуваному тексті виявлено прості (64%) та складні (36%) антитези, серед яких двочленна становить 72%. До її складу окрім однієї антонімічної пари можуть додатково входити інші антонімічні пари, протиставні частки, артикль у дистрибутивній функції тощо. Тричленна антитеза становить 14% складних і до неї входять три протиставні компоненти. Чотиричленна, п'яти- та шестичленна антитеза зустрічається нечасто, що пояснюємо складною структурою їхньої побудови (чотиричленна — 2%, п'яти- та шестичленна — по 1 %).

Під час аналізу антитез виявлено такі, в яких два елементи протиставлені одному, проте зафіксовані й випадки з протиставленням трьох і п'яти елементів одному. Частково протиставлення такого типу (10%) відповідає амфітезі, однак ми трактуємо його як асиметричне через порушення симетричної дзеркальності опозицій. Своєрідність їхньої побудови дозволяє акцентувати більшу увагу на одній зі сторін контрасту, а функціонування в межах такої антитези іншої стилістичної

фігури робить її вагомим засобом досягнення максимальної ефективності аргументації.

За внутрішньою структурою більшість антитез різнокореневі (70%). Зумовлено це значною мірою тим, що використання антонімів замість однокоренових протиставлень із запереченням поглиблює контраст, позбавляє синтаксичну конструкцію небажаних повторів та урізноманітнює мову. В меншій кількості зафіксовані антитези, виражені однокореновими антонімами (11%) з заперечними афіксами, частками *μή* й *οὔ*. Не так багато понять утворюють опозицію лише в контексті (3%). Зокрема, ключові лексеми на позначення народу греків і персів, довкола яких і розвиваються події в «Історії» не є прямими антонімами, і досить часто вжиті без жодних контрастних відтінків. В той самий час описуючи розбіжності між цими народами, Геродот часто зіштовхує подібні лексеми й вони стають контекстуальними антонімами. Зафіксований також такий вид антитез, як безморфемні (16%).

Синтез структурних елементів аргументації з антитезою у помірному поєднанні з багатьма іншими синтактико-стилістичними засобами, серед яких варіативний повтор, еліпсис, синтаксичний паралелізм, риторичне запитання, полісиндетон, перелічення, оміоптот, хіазм, анафора, слугує засобом інформаційного наповнення та максимального обґрунтування всіх компонентів переконання, потужним елементом підсилення аргументації, впливу на її ефективність і результативність, сприяє досягненню авторської інтенції та віддзеркалює на стилістичному рівні сучасну автору картину світу греків.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Зубченко С.В. Антитеза як домінуюча ознака ідіостилю Геродота. *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки*. 2011. №5. С. 42-46.
2. Зубченко С.В. Антитеза як засіб репрезентації ментальної моделі Геродота. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2011. №565. С. 42-46.
3. Зубченко С.В. Структура простої антитези в тексті «Історії» Геродота. *Наукові записки*. 2012. № 105(2). С. 203-206
4. Зубченко С. В. Двочленна антитеза у тексті «Історії» Геродота: особливості зовнішньої та внутрішньої структури. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2013. №19 (268). С. 154-159.
5. Зубченко С. В. Аргументаційна стратегія промов перських царів у III книзі «Історії» Геродота. *Вісник Львівського університету: серія іноземні мови*. 2013. №21. С. 212-225.
6. Зубченко С.В. Засоби досягнення ефективності аргументації у тексті «Історії» Геродота (на матеріалі монологу Артемисії). *Сучасні тенденції розвитку освіти і науки: проблеми та перспективи*. №1. Львів-Кельце. 2017. С. 331-335

Статті в наукових виданнях України, які входять до міжнародних наукометричних баз

1. Зубченко С. В. Синтактико-стилістичні структури як засіб досягнення ефективності аргументації в полілозі Ксеркса з перською знаттю (на матеріалі «Історії» Геродота). *Молодий вчений*. №10(13). Херсон. 2014. С. 40-46. (**Google Scholar, Index Copernicus**)
2. Зубченко С.В. Характеристика монологічної аргументації в тексті «Історії» Геродота та засобів її підсилення. *Молодий вчений*. №1 (53). Одеса. 2018. С. 711-718. (**Google Scholar, Index Copernicus**)
3. Зубченко С.В. До питання визначення жанру «Історії» Геродота. *Молодий вчений*. 2020. №6(82). С. 381-385. (**Google Scholar, Index Copernicus**)

Статті в іноземних наукових виданнях, які входять до міжнародних наукометричних баз

1. Зубченко С.В. Синтактико-стилістичні засоби досягнення ефективності діалогічної аргументації в «Історії» Геродота (на матеріалі діалогу Креза з сином). *Science and Education a New Dimension: Philology*. № 3 (12). Budapest. 2015. P. 57-61 (**Google Scholar, Index Copernicus, SCRIBD**)

Статті в іноземних наукових виданнях

1. Zubchenko S.V. Antithesis and background syntactic and stylistic argumentation devices in the discussion of happiness between Croesus and Solon in the History by Herodotus. *Новый университет* №8-9. Йошкар-Ола. 2014. С. 21-27

АНОТАЦІЯ

Зубченко С. В. Синтактико-стилістичні засоби аргументації в «Історії» Геродота. — Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.14 — класичні мови. Окремі індоєвропейські мови. — Львівський національний університет імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки України. — Львів, 2023.

У дисертаційному дослідженні вперше в історії мовознавства України й класичної філології зокрема проведено комплексний аналіз аргументації в тексті «Історії» Геродота з дослідженням її структурних елементів та синтактико-стилістичних засобів її підсилення, серед яких домінантою виявилася антитеза.

Підвалинами дисертації стали як загальнонаукові методи, так і методологія, іманентна для теорії аргументації та функційної стилістики. Реалізація поставлених завдань дослідження стала можливою лише завдяки комплексному застосуванню різних методів і прийомів.

У першому розділі «Аргументація та фактори її формування: теоретико-методологічні засади» здійснено огляд теоретичних праць, які послужили основою дослідження. Зокрема розглянуто етапи розвитку теорії аргументації, її логіко-лінгвістичну структуру, диференційні ознаки різних форм мовлення для аналізу

аргументаційної стратегії персонажів «Історії» Геродота, синтактико-стилістичні фігури аргументації в системі класифікації риторичних засобів. Окремий параграф присвячено методологічним основам аналізу синтактико-стилістичних засобів у аргументативному тексті Геродота.

Другий розділ «Монолог, діалог, полілог як аргументативні тексти у Геродота» присвячений аналізу прямої мови персонажів твору, яка виражена у формі одноосібних промов, розмов між двома учасниками та дискусії між трьома і більше особами. Особливо увагу зосереджено на вивченні організації аргументації у різних формах мовлення, виокремленню її структурних елементів (тезис, аргумент, посилення, гарантія), а також впливу синтактико-стилістичних засобів на ефективність аргументації. Здійснена спроба простежити зв'язок між кількістю елементів аргументації, їхнім порядком, кількістю і поєднанням синтактико-стилістичних засобів і результативністю аргументації. У кожній промові визначено коефіцієнт концентрації синтактико-стилістичних засобів. Аналіз різних форм мовлення показав тенденцію до підсилення тезису додатковими елементами аргументації, насамперед — аргументами, а також засвідчив необов'язкову кореляцію між кількістю синтактико-стилістичних засобів та ефективністю переконування з одночасним домінуванням в аргументації антитези. Водночас відзначено однозначне домінування серед синтактико-стилістичних засобів антитези.

Аналізу цієї фігури присвячено третій розділ дисертаційного дослідження «Антитеза як синтактико-стилістична домінанта аргументації у тексті «Історії» Геродота». Аналіз антитез за зовнішньою структурою дав змогу виявити кількість опозиційних пар у кожній фігурі. Відповідно до кількості опозицій усі антитези поділено на прості та багаточленні. Останні своєю чергою діляться на двочленні та полікомпонентні (від трьох до шести антонімічних пар). Особливе місце займають антитези, в яких нерівна кількість протиставлень (серед них найпоширеніший тип протиставлення одного компоненту двом). Такий тип антитез розглянуто окремо й запропоновано називати їх асиметричними. Аналіз зовнішньої структури антитез включав також розгляд компонентів протиставлення за морфологічною приналежністю, а також вивчення додаткових засобів підсилення контрасту (протиставних часток, артикля у дистрибутивній функції тощо).

Аналіз внутрішньої структури дозволив виділити однокореневі, різнокореневі, безморфемні та контекстуальні антоніми в межах однієї протиставної опозиції, а також простежити тенденції та мотиви їх ужитку. Окремим аспектом дослідження антитез стало вивчення функціонування цієї фігури поряд чи в межах інших синтактико-стилістичних засобів, зокрема хіазмів.

Отримані дані будуть внеском у загальну теорію аргументації, функційну стилістику, а також дозволять краще осягнути внутрішні закони синтактико-стилістичного наповнення різних форм мовлення в межах авторського тексту, розширять уявлення щодо функціонування антитези у давньогрецькій мові, сприятимуть поглибленню знань про мову і стиль Геродота.

Результати дисертаційної роботи відкривають перспективи для подальшого вивчення аргументації Геродота з залученням стилістичних засобів фонетичного і

лексичного рівня, що дасть можливість створити універсальний підхід до аналізу аргументації.

Ключові слова: антитеза, аргумент, аргументація, гарантія, діалог, монолог, полілог, посилання, синтактико-стилістичний засіб, тезис.

SUMMARY

Svyatoslav Zubchenko. Syntactic and stylistic means of argumentation in the «History» by Herodotus — Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philology, speciality 10.02.14 — Classical Languages. Selected Indo-European Languages. Ivan Franko National University of Lviv, Ministry of Education and Science of Ukraine. — Lviv, 2022.

This is the first dissertation in the history of the Ukrainian linguistics and classical philology that offers a comprehensive research of the argumentation stylistic device in the "History" by Herodotus. The analysis has covered the structural elements and syntactic and stylistic means of argumentation intensification and revealed that antithesis is the dominant device.

Both general scientific methods and methodology inherent in the theory of argumentation and functional stylistics became the foundations of the dissertation. Complex application of various methods and techniques helped to achieve the research objectives.

The first chapter "Argumentation and factors of its formation: theoretical and methodological foundations" outlines an overview of the theoretical works, which served as the basis of the study. In particular, the thesis outlines the following topics: development stages of the argumentation theory, its logical-linguistic structure, differential features of different forms of speech for the analysis of the argumentation strategy of the characters in Herodotus' "History" along with the syntactic and stylistic structures of argumentation in the system of classification of rhetorical devices. A separate sub-chapter is devoted to the methodological foundations of the analysis of syntactic and stylistic means in the argumentative text of Herodotus.

The second chapter "Monologue, dialogue, polylogue as argumentative texts in Herodotus" is devoted to the analysis of the direct speech of the characters of the "History", which is expressed in the form of monologues, conversations between two participants and discussions between three or more people. Particular attention is focused on the study of the organization of argumentation in the various speech types, the identification of its structural elements (thesis, argument, reference, guarantee), as well as the influence of syntactic and stylistic means on the effectiveness of argumentation. An attempt was made to trace the relationship between the number of elements of argumentation, their order, the number of syntactic and stylistic devices and the effectiveness of argumentation. The coefficient of syntactic and stylistic means concentration has been determined for each speech. The analysis of different speech types has revealed a tendency to strengthen the thesis with the additional elements of argumentation, primarily arguments, and also showed an optional correlation between the number of syntactic and stylistic devices and the effectiveness of

persuasion. At the same time, it was antithesis that appeared to be the unequivocal syntactic and stylistic dominant of the argumentation.

The third chapter of the dissertation "Antithesis as a syntactic a stylistic dominant of argumentation in the text of Herodotus' History" is dedicated to antithesis. The analysis of antitheses external structure has revealed the number of oppositional pairs in each figure. According to the number of oppositions, all antitheses are divided into simple and composite. Composite antitheses are divided into bipartite and polycomponent (from three to six antonymic pairs). Antitheses with the unequal number of oppositions have occupied a special place and the opposition of one component to two is the most common type among them. This type of antithesis is considered separately and it is proposed to classify it as asymmetric. The analysis of the external structure of the antitheses has also included consideration of the components of opposition by morphological affiliation, as well as the study of additional means of strengthening the contrast (opposite particles, the article in the distributive function, etc.).

The analysis of the internal structure made it possible to identify monosyllabic, polysyllabic, morphemeless, and contextual antonyms within the same opposition, as well as to trace the trends and motives of their usage. A separate aspect of the study of antitheses became the study of the functioning of this figure alongside or within the limits of other syntactic and stylistic devices, in particular chiasms. The last paragraph of the chapter is devoted to antithesis as a means of representations of Herodotus' mental model.

The obtained data will contribute to the general theory of argumentation, stylistics, and will also enhance the understanding of the internal laws of the syntactic and stylistic content of various types of speech within the author's text, expand the understanding of the functioning of antithesis in the ancient Greek language, and contribute to the deepening of knowledge about the language and style of Herodotus.

The results of the dissertation reveal prospects for the further study of Herodotus' argumentation with the involment of stylistic devices on the phonetic and lexical levels what will contribute to the creation of the comprehensive approach towards the argumentation analysis.

Key words: antithesis, argument, argumentation, dialogue, guarantee, monologue, polylogue, reference, syntactic and stylistic device, thesis.

Підписано до друку **20.06.2023** р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Друк: принтер. Зам. №**20/06-1**.
Ум. друк. арк. 0,9.
Тираж 100 прим.

Видавництво “ГАЛИЧ-ПРЕС”
Видавець ФОП Мацько Б.В.
м. Львів, вул. Гнатюка, 17
Ел. пошта: lvivprint@ukr.net. Тел. 096-59-88-924
Свідоцтво ДК №7731 від 07.02.2023 р.